Kelile ve Dimne (9) - Dişi Aslan, Avcı ve Çakal

Önceki Bölüm: Kelile ve Dimne (8) – Hükümdar İle Kuş Fenze

Melik[*] Debşelîm, filozof Beydebâ'ya dedi ki:

[Kaynak çeviride hep "Padişah" ya da "Hükümdar denilirken burada "Melik" denilmiş.]

- Bu hikâyeyi dinledim. Şimdi başkasından zarar gördüğünde gücü yettiği halde karşılık vermekten kaçınan adamın misalini anlat; böyleleri zulmetmekten ve kin duymaktan kaçınan vaize benzer.

Filozof Beydebâ aldı sözü:

- Kimse kimseye zarar vermek istemez, kimse hakkında kötü düşünmez; cahil, basiretsiz, dünya ve ahiret işlerinde neticeyi düşünmeyen, başına gelecek felâketten ve yaptığı akıl almaz fenalıkların ağır mesuliyetinden habersiz olanlar hariç!...

Bazıları yaptığının cezasını çekmeden ölse ve zarar verdiği kişi ancak o zaman rahatlasa da kesin bir gerçektir ki işin sonunu düşünmeyenler belâya uğramaktan emin olamaz. Hatta böyle düşüncesiz biri felâketlerden başını kurtarmasa yeridir!

Bazen cani kişi dahi uğradığı zarardan ibret alır da başkasına zarar vermekten kaçınır ve bu davranışının faydasını görür. Buna en iyi misal dişi aslan avcı ve çakalın hikâyesidir.

Hükümdar:

- Bu nasıl oldu?

Filozof anlattı:

- Anlatırlar ki bir ormanda yaşayan dişi aslanın iki yavrusu varmış. Aslan yavrularını inde bırakarak ava çıkmış. Bu sırada avcı yavrulara rastlamış, ok çekerek ikisini de öldürmüş, derilerini yüzüp evine götürmüş.

Ana aslan avdan döndükte yavrularının feci hâlini görmüş. Üzüntüden saçını başını yolmuş, korkunç çığlıklar atmış. Yanı başındaki çakal bu müthiş feryatları işitince sormuş:

- Ne bu hal?... Başına ne geldi? Anlat bana!

Ana aslan:

- Yavrularım bir avcının eline düşmüş. Hain avcı onları öldürüp derisini yüzmüş, cesetleri de ortalığa bırakmış.

Çakal:

- Ağlama! Kendine acı, metin ol!... Bilmelisin ki bu avcı senin her zaman başkasına yaptığının aynısı sana yapmıştır. Senin yavrularına karşı hissettiğin sevgi, şu iri pençelerine düşen nice yavrunun annesinde de mevcuttur. Artık başkaları senden gelene sabrettiği gibi sen de başkalarından gelen ezaya dayanacaksın. Zira "Ne ettiysen bulursun." derler. Her işin mükâfatı veya cezası vardır, hem de tam miktarınca… Tıpkı hububat gibi ki hasat vakti gelince tohumuna göre ürün verir.

Aslan:

- Sözlerini iyice netleştir. İşaretlerin anlamını açıkça belirt.

Çakal:

- Yaşın kaç?

Aslan:

- Yüz yaşındayım

- Daima ne yerdin?

- Yabani hayvan eti

- Kim verirdi bu eti?

- Ne olacak, hayvan avlar ve yerdim.

- Söyle bakalım, o yediğin hayvanların anne babaları var mıydı?

- Elbette vardı.

- O ana ve babaların senin gibi ağlayıp sızladıklarını niye işitmiyorum ben?... İyi bil ki senin başına gelen, akıbeti düşünmemenden ötürüdür. Zarar geleceğini düşünmedin, başına ne işler açılacağını anlamadın ve devam ettin yaptıklarına.

Dişi aslan çakalın sözlerinden şunu çıkarmış ki başına ne geldiyse, kendi zulüm, cinayet ve gasp eylemlerinin bir karşılığı olmuştur. Böylece avlanmaya son vermiş, et yemeyi terk edip meyvelere dadanmış ve kendini zühde bırakmış.

Dibine kurulduğu ağacın başında hayatını meyveyle idâme ettiren kumru dişi aslana demiş ki:

- Bu yıl su olmadığı için ağaçlar meyve vermedi sanıyordum. Oysa ağaçlar meyve vermiş de senin buraya dadanmandan ötürü ortalıkta meyve kalmamış. Sen et yiyicisin; Tanrı'nın sana taksim ettiği rızkı terk ettin, başkalarının payına düşene dadandın. Onların yemeğini azalttın. Bu meyvelere yazık değil mi?... Bu ağaçlara yazık değil mi?... Bunlardan beslenen hayvanlara yazık değil mi?... Sen dengeyi bozar da onların payına düşen rızka dadanırsan kısa zamanda açlıktan helâk olmazlar mı bu zavallılar?...

Dişi aslan kumrunun sözlerinden müteessir olarak meyve yemeyi de bırakmış, ot yemeye başlamış.

Bu hikâyeyi şunun için anlattım sana: Bilgisiz körkütük cahil adam dahi gördüğü zarardan ibret alır da başkasına zarar vermekten kaçınır. Tıpkı dişi aslan gibi, yavrularına gelen musibet sebebiyle evvelâ et yemekten vazgeçer sonra kumrunun sözüyle meyve yemekten vazgeçer ve kendini zühde verir.

İnsanlar bu hikâyeyi iyi düşünsün. Zira derler ya: "Kendin için istemediğini başkasına da yapma!" Adalet burada!...

Tanrı'nın rızası ve insanların memnuniyeti de adalettedir.

Zâhid ile Misafir

Önceki Bölüm: Dişi Aslan, Avcı ve Çakal

Debşelîm, filozof Beydebâ'ya dedi ki:

- Bu hikâyeyi dinledim. Şimdi kendisine yakışan ve karakterine uygun düşen işi bırakıp başka bir şeyin peşine düşen, bunu da doğru dürüst anlamayarak beceriksiz ve şaşkın bir şekilde ortada kalan adamın hikâyesini anlat bana.

Filozof aldı sözü:

- Anlatırlar ki Kerh bölgesinde ibadete düşkün, zahit mi zahit bir adam yaşarmış. Bir gün kendisine misafir gelmiş. Zahit derhal hurma çıkarmış ve ikram etmiş misafirine.

Misafir demiş ki:

- Bu hurma ne kadar da lezzetli!... Benim oturduğum taraflarda böyle hurma yok, keşke oralarda da olsaydı.

Sözlerine şöyle devam etmiş misafir:

- Bizim taraflara götüreceğim bu hurma nevinden bir fidan satın almak istiyorum; yardım edersen sevinirim, zira buraların ne meyvesini ne de nerede yetiştiklerini biliyorum.

Zahit:

- Bu talebin senin için uygun değil aslında... Zira sana düşecek şey, sadece yorgunluk, sadece zahmet! Kaldı ki toprağınıza da uygun olmayabilir istediğin hurma. Hem sizin memleketin meyvesi bol değil mi?... Bunca güzel meyveye sahip bir bölgenin böyle besin değeri az bir hurmaya ihtiyacı yoktur herhalde!...

Zahit sözlerine devamla:

- Bulamayacağı şeyin peşine düşen adam olgun, serinkanlı ve akıllı davranamaz. Sen de öyle! Bulduğunla yetinir, bulamadığının da peşine düşmezsen mutlu olursun.

Meğer bu zahit İbranîce konuşurmuş. Bizim gurbetçi misafir adamın konuştuğu dile hayran kalmış, özenmiş de özenmiş, günlerce uğraşıp durmuş bu dili konuşmak için...

Bunu gören Zahit yine mim koymuş:

- Sen böyle kendi dilini bırakıp İbranîce öğrenmek için didinip durursan, karganın düştüğü duruma düşmeyi hak edersin!

Özenti budalası misafir:

- Nasıl yani?

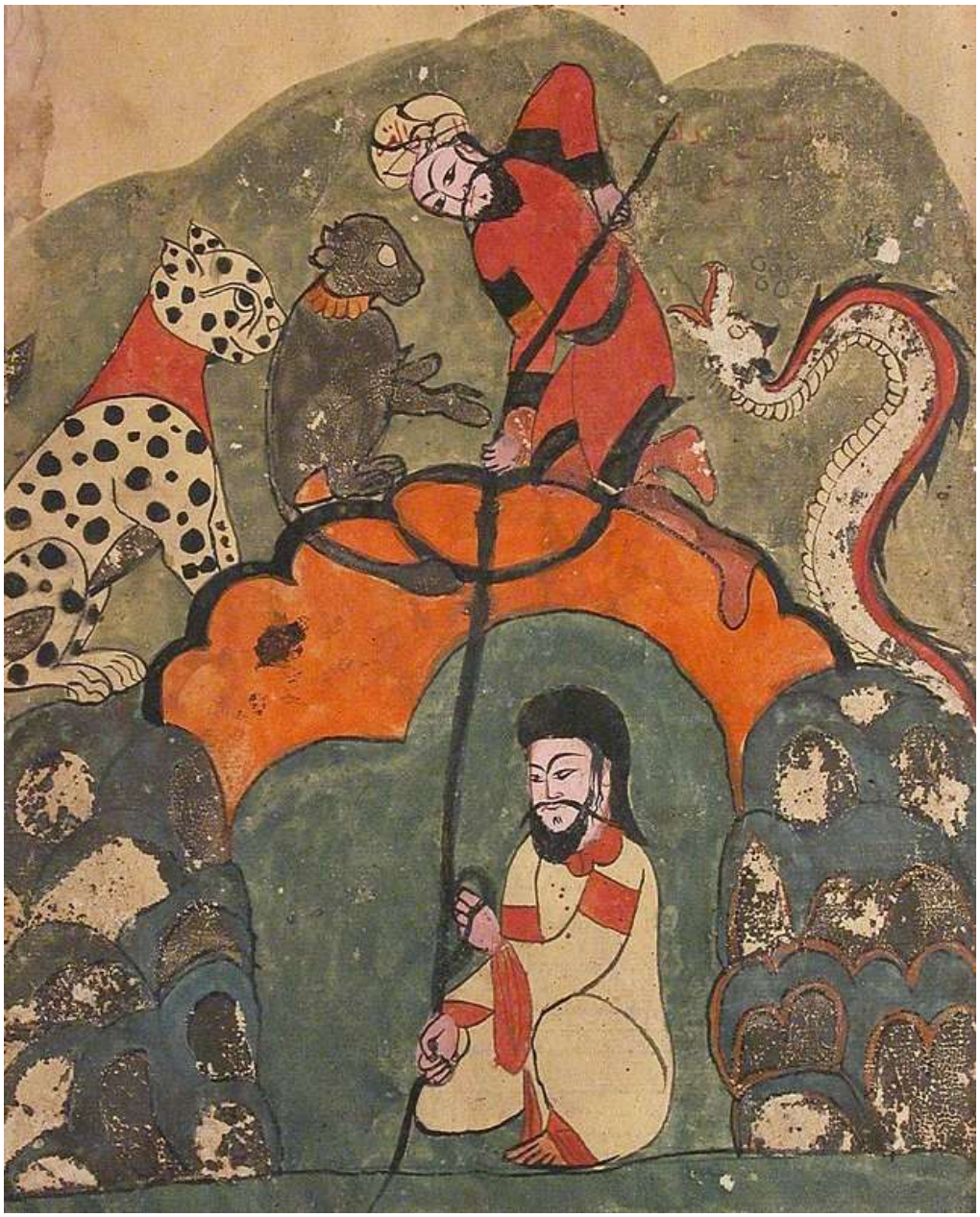
Zahit cevap vermiş:

- Anlatırlar ki: karga seke seke yürüyen tombul bir kekliğe özenmiş. Onun gibi yürümek için idman yapmış, epey uğraşmış ama beceremeyince ümidi kırılmış ve eski tarzına dönmek istemiş. Ne yazık ki eski tarzını da beceremez olmuş. Üstelik öz tarzına dönemediği için kuşlar arasında kırıta kırıta yürüyen ve ne idüğü belli olmayan garip biri haline gelmiş.

İşte alıştığın öz dilini terk edip sana asla uymayan İbranîceye heveslendiğini görünce bu örneği verdim. Üstelik inan korkuyorum; İbranîceyi beceremediğin gibi eski ana dilini de unutacaksın ve vatanına döndüğünde başını gözünü kıra kıra konuşacaksın en iyi bildiğin dili…

Derler ya: Kendi karakterine uymayan, mutad vechile yıllar boyu öğrendiği tarza aykırı olan, kısaca atalarının nesiller boyu yürüdüğü temel şekle aykırı bir yolu zoraki denemek isteyen kişi cahil kalır.

Seyyah ile Kuyumcu

Hükümdar Debşelîm, filozof Beydebâ'ya dedi ki:

- Bu hikâyeyi de dinledim. Şimdi lâyık olmayan adama iyilik yapan sonra da ondan teşekkür uman kişinin hikâyesini anlat.

Filozof aldı sözü:

- Hükümdar!... Tüm mahlûkların karakterleri birbirinden farklıdır.

Mahlûkat arasında dört ayak veya iki ayak üzerinden tut da iki kanatla uçan kuşlara kadar insandan daha yüce, daha üstün bir tür yoktur.

Lâkin insanın da iyisi var, kötüsü var. Bazen hayvanlar, yırtıcılar ve kuşlar arasında insandan daha vefakâr, kadir kıymet bilici, namusuna ve ailesine düşkün, iyiliği anlayan ve altında kalmayanlara rastlarsın.

Eh, hayvanlar arasında bile böyleleri mevcut olduğuna göre hükümdar kısmı olsun, aristokrat taifesi olsun aklı başında olanlar, iyiliği mutlaka lâyık olana yapmalıdır. Hele hak etmeyene yapılan iyilik yarar değil zarar getirir. Yapılan iş de ziyan olur.

Akıllı adam, karşısındakini tanımadan vefakârlığını, sevgisini ve hakbilirliğini tecrübe etmeden ihsan yağdırmaya kalkmaz. Hatta iyiliği hak etmediği sürece akrabaya dahi sırf kan bağı var diye iyilik yapılmaz.

Canıyla, bedeniyle seni koruyan, sana yardımcı olan birini "Benim akrabam değil." diyerek boş veremez, ihsansız bırakamazsın. Zira böyle adamlar kendisine yapılan iyiliğe teşekkür etmeyi bilir; samimiyetlerini korurlar; hayırla yad edilirler; sözün ve davranışın en iyisini tercih ederek kendisine yapılan ihsanın hakkını verirler.

Güzel huylara sahip olduğu herkesçe bilinen hakikaten güvenilir kişiler, kim olursa olsun ihsana lâyıktır. Bunlara yakın olmalı ve armağan yağdırmalıdır hükümdar...

Yumuşak kalpli ve işinin ehli olan akıllı doktor da hastayı yakından görüp nabzını yoklayarak hastalığını teşhis etmedikçe onu tedavi edemez. Bu teşhis vb. mevzularında bir kanaat sahibi olduktan sonra tedaviye başlar.

Aynı bu misalde olduğu gibi akıllı kişi de ancak denedikten sonra birini yakın dost eder kendine.

Hiç tecrübe etmeden "iyi adamdır" diye bilinen birini hemen dost edinen kişi kendisini tehlikeye atmış, ölümün kenarına gelmiştir.

Ancak zaman zaman da insan karakterini bilmediği, kadirşinaslığını tecrübe etmediği zayıf birine iyilik eder de beriki bunun altında kalmaz, en güzel şekilde mukabele eder.

Akıllı insan bazen hiç kimseye güvenemezken gelincik gibi yırtıcı ve yerinde duramaz bir hayvanı tutar da bir kolunun yeninden sokar, öbüründen çıkarır.

Elinde yırtıcı kuş taşıyan adam da böyledir; o kuşla ava çıkarsa hem kendisi istifade eder hem ona yedirir.

Derler ya: Akıllı adam küçük büyük hiç kimseyi hatta hayvanları dahi küçümsemez. Bilakis dener, onlardan gördüğü muameleye göre hareket eder; gerekirse iyilik yapar.

Bu konuda filozoflardan birinin verdiği örnek çok meşhurdur.

Hükümdar sordu:

- Bu örnek neydi?

Filozof anlattı:

- Anlatırlar ki bir grup adam kuyu kazıyormuş. O kuyuya pars, yılan, kuyumcu ve maymun düşmüş. Bir gezgin oradan geçerken aşağı bakmış ve adamı, yılanı, maymunu ve parsı görmüş.

Kendi kendine *"Ahirette işe yarayacak bir amelim olsun istiyorsam, şu adamcağızı bu düşmanların arasından kurtarmalıyım. Bundan sevaplı iş olmaz!"* demiş.

Böyle konuşup kuyuya ip sarkıtarak beklemiş. Tabii maymun çevik olduğu için evvela o kurtulmuş, sonra yılan sonra pars çıkmış dışarıya...

Neyse, hayvanlar kuyu başında bekleyene demiş ki:

- Sakın ha bu adamı dışarıya salma, Zira insan nevinde şu meymenetsiz heriften daha nankörü yoktur dünyada!

Bu uyarıdan sonra hayvanlar tek tek şükranda bulunmuş.

Maymun demiş ki:

- Benim evim, Nevadıraht şehrinin yakınındaki dağdadır.

Pars:

- Ben de o şehre yakın bir ormandayım.

Yılan:

- Ben o şehrin surundayım.

Eklemişler hep bir ağızdan:

- Eğer bir gün bize uğrar ve ihtiyaç duyarsan seslen yeter; derhal yanına gelir ve iyiliğinin karşılığını öderiz.

Seyyah insanın nankörlüğü hakkında hayvanların uyanlarına kulak asmamış ve ipi tekrar sarkıtarak kuyumcuyu çıkarmış dışarıya.

Kuyumcu kuyudan kurtulunca adamın ayağına kapanmış ve demiş ki:

- Bana büyük iyilik yaptın. Eğer bir gün Nevadıraht kentine gelirsen evimi sor. Ben kuyumcuyum, adım da falandır; sana iyiliğinin karşılığını veririm belki...

*** * ***

Bizim gezgin tekrar yollara düşmüş. Hakikaten de bir gün Nevadıraht şehrinde işi çıkmış.

Oraya yaklaştığında evvelce kurtardığı maymunla karşılaşmış.

Maymunla konuşmuşlar.

Maymun ona saygılı davranmış, ayaklarını öpmüş, ondan özür dileyerek demiş ki:

- Şu anda maymunların elinde bir şey yok. Fakat biraz bekle, ben gelinceye kadar şurada otur.

Maymun gitmiş, güzel bir meyve getirip misafirin önüne koymuş. O da yemiş.

Tekrar yola çıkan gezgin şehrin kapısına vardıkta parsla karşılaşmış.

Pars onu yere kapaklanarak selâmlamış ve demiş ki:

- Bana büyük iyiliğin dokundu. Biraz dinlen şuracıkta, hemen gelirim....

Pars gitmiş, bir bahçe kenarında dinlenen hükümdar kızını öldürmüş, kendisine yapılan iyiliğin karşılığını vermek amacıyla kızın altın ve mücevherlerini alıp gezgine getirmiş.

Gezgin altın ve mücevherlerin nereden geldiğini bilmemiş tabi... Şöyle demiş kendi kendine: *"Bunlar hayvan olmalarına rağmen iyiliğe böyle karşılık veriyor. Ya kuyumcuya gidersemkim bilir ne güzel bir muameleyle karşılaşırım. Zira o hiçbir şeye sahip olmayan fakir biri de olsa bu ziynetlerin fiyatına dair bilgisi vardır. Bunları satar, parasının bir kısmını kendi alır, bir kısmını bana verir."*

Yoluna devam eden gezgin nihayet kuyumcuya gelmiş.

Kuyumcu onu görünce "Hoş geldin!" diye karşılamış, evine almış. Gezgin ziynetleri ona gösterince kuyumcu hemen tanımış bu parçaları. Zira bizzat o hazırlamış evvelce bunları hükümdar kızına....

Fakat şöyle demiş:

- Ben yemek getirinceye kadar otur, istirahat et. Evdekilerle yetinecek değilim. Daha zengin bir sofra çıkarmak istiyorum.

Kuyumcu içinden diyormuş ki: *"Fırsatımı buldum işte! Hükümdara gider, ona bu adamı gösteririm. Böylece gözüne girerim onun."*

Hükümdarın kapısına gelen kuyumcu:

- Kızının canına kıyan ve ziynetlerini çalan adam benim evimdedir.

Hükümdar derhal kolluk kuvvetlerini salmış oraya. Gezgini yakalatmış. Ziynetleri onun yanında bulunca hiç konuşmasına fırsat vermeden ona işkence edilmesini, şehirde rezil rüsva gezdirilmesini ve nihayet idam edilmesini emretmiş!

Kendisi hakkında böyle korkunç bir ferman çıkan gezgin bağıra bağıra ağlamış ve şöyle demiş:

- Ah keşke insanın nankörlüğünü vurgulayan ve bana doğru öğüdü veren maymun, yılan ve parsın dediklerini yapsaydım da bu belâya uğramasaydım.

Gezgin durmadan bu sözü tekrarlamış. Yılan da oralardaymış. Bu kelimeleri işitince deliğinden çıkmış, adamı tanımış... Can dostunu bu halde görünce çok üzülmüş yılan ve onu kurtarmanın yollarını aramış. Nihayet bir plan kurmuş...

Evvela hükümdarın oğlunu sokmuş. Hükümdar bilginleri çağırmış; lâkin onlar ne kadar okuyup üfleseler de iyileştirememişler onu...

Sonra bir peri dostuna giden yılan, gezginin iyiliğinden ve şimdiki perişan halinden bahsetmiş ona.

Peri kızı ona acımış, hükümdarın oğluna giderek ona görünmüş saydam bir hayalet gibi ve demiş ki:

- Haksız yere cezalandırdığınız o zavallı seni tedavi etmedikçe asla iyileşmeyeceksin.

Bu arada yılan zindana girerek gezginle görüşmüş; önce paylamış onu:

- Ben seni o âdî herife iyilik yapmaman için uyarmıştım. Fakat sözümü dinlemedin; işte netice!...

Sonra kendi zehrine panzehir olacak bir yaprak getirmiş ve demiş ki:

- Hükümdarın oğlunu tedavi edesin diye seni buradan alacaklar. Sen bu yaprağın suyunu içir ona. Bu onu tedavi edecektir. Hükümdar sana kim olduğunu sorarsa en baştan beri hikâyeyi anlatırsın. Haydi bakalım, inşallah kurtulursun!

Bu sıralarda şehzade babasına demiş ki:

- Birisi bana dedi ki: "Zindana haksız yere atılan o mazlum gezgin seni tedavi etmedikçe asla iyileşmeyeceksin."

Hükümdar gezgini çağırmış, oğlunu tedavi etmesini emretmiş ona.

Gezgin demiş ki:

- Bende bir marifet yok! Ancak şu yaprağın suyundan içirirseniz şifa bulur!

Hükümdar içirmiş onu ve çocuk iyileşmiş.

Ziyadesiyle sevinen hükümdar gezgini huzuruna almış ve hikâyesini sormuş... O da her şeyi anlatmış. Onu ihsanla sevindiren hükümdar, kuyumcunun idam edilmesini emretmiş. Elbette yalan söylediği, şükretmediği ve kadir kıymet bilmediği için onu idam etmişler.

Bu misali dinleyen hükümdara, Filozof Beydebâ şunları da eklemiş:

- Bu hikâyenin her bölümünde ibret var... Kuyumcunun seyyaha karşı tavrında, onun tarafından kurtarıldığı halde nankörlük etmesinde, hayvanların hakbilir davranışında, içlerinden birinin gezgini kurtarışından düşünenler için pek çok ibret vardır. Ayrıca ister yakın ister uzak, asil ve vefakâr davranan herkese iyilik yapmak lazımdır bu hikâye fehvasınca... Doğru fikir, faydanın temini ve zararın defedilmesi de ancak böyle olur çünkü.

Şehzade ile Arkadaşları

Hükümdar Debşelîm, filozof Beydebâ'ya dedi ki:

- Bu hikâyeyi dinledim. Dedikleri gibi kişi iyiyi ancak aklı, basireti ve tedbiri sayesinde elde ediyorsa ulu makamlara gelen körkütük cahil ile belâya uğrayan akıllı ve bilgili kişinin hâli nicedir?

Beydebâ cevap verdi:

- İnsan nasıl gözüyle görür, kulağı ile işitirse aynı şekilde soğukkanlılık, akıl ve tedbir ile yürür. Lâkin kaza ve kader bazen üstün gelir. Buna misal şehzade ile arkadaşlarının hikâyesidir.

Hükümdar:

- Bu nasıl olmuş?

Filozof:

- Anlatırlar ki dört kişi arkadaş olmuş bir yolda; biri şehzade, ikincisi tacir oğlu, üçüncüsü yakışıklı bir asilzade dördüncüsü bir çiftçi oğluymuş. Hepsi de ihtiyaç hâlindeymiş; gurbet elin sıkıntısı bunları sarmış, büyük zarara uğramışlar, elbiselerinden başka bir şey kalmamış üzerlerinde...

Yolda yürürken durumlarını düşünüyorlarmış. Herkes kendi bildiğince düşünüyor, kendi karakterine uygun bir çözüm sunuyormuş.

Şehzade demiş ki:

- Dünyanın her işi kaza ve kader iledir. İnsana ne takdir edilmişse o gelir başına. Kaza ve kadere sabretmek ve neticeyi beklemek en hayırlısıdır.

Tacir oğlu:

- Akıl her şeyden üstündür.

Asilzade:

- Güzellik söylenen şeylerden de üstündür.

Çiftçi oğlu:

- Bir işte çalışmaktan daha üstün bir şey yoktur dünyada.

*** * ***

Neyse, bu dört arkadaş Mitrun kentine yaklaşınca bir kenara oturup istişare etmiş ve demişler ki çiftçinin oğluna:

- Haydi git, çalış da bu günümüzün rızkını getir yanımıza.

Çiftçi oğlu kalkıp gitmiş; bir araştırma yapmış, tek başına dört kişinin yiyeceğini sağlayacağı bir iş var mı diye… Herkes ona "Bu şehirde en kıymetli iş odunculuktur." demiş.

Odun şehirden üç mil ötedeymiş. Çiftçi oğlu gitmiş bir yük odun yapmış, şehre getirip satmış bir dirheme… Onunla yiyecek satın almış ve şehrin kapısına şöyle yazmış: "İnsanın bir gün boyunca durmadan çalışması bir dirhem ediyor!" Sonra aldığı yiyecekleri arkadaşlarına götürmüş; beraberce yemişler.

*** * ***

Ertesi gün demişler ki:

- Bugün "güzellikten daha değerli bir şey yok" diyen devralsın nöbeti.

Asilzade şehre doğru yola çıkmış; kendi kendine şöyle düşünüyormuş: *"Ben hiçbir şeyi beceremem. Bilmiyorum niye gireceğim bu şehre?"*

Fakat arkadaşlarının yanına yiyeceksiz dönmekten utanmış; onlardan ayrılmasına üzülmüş. Epey bir yürüdükten sonra durmuş, sırtını bir ağaca dayayıp uyuya kalmış.

Şehrin ayan tabakasından birinin hanımı ona rastlamış; yakışıklılığına hayran kalmış. Cariyesini salarak onu yanına getirmesini emretmiş. Cariye delikanlının yanına varmış, hanımına gelmesi için kendisini takip etmesini söylemiş ona. Delikanlı tüm gününü bu zengin hatunun yanında neşeli bir şekilde geçirmiş.

Akşamleyin kadın ona beş yüz dirhem vermiş! Asilzade oradan çıkmış, şehrin kapısına: "Burada güzelim bir gün, beş yüz dirhem ediyor!" diye yazmış. Paraları arkadaşlarına getirmiş.

*** * ***

Üçüncü gün şehre tacir oğlunu salmışlar:

- Haydi sen de iddia ettiğin gibi aklınla ve ticaretinle günümüz için bir şeyler ara.

Tacir oğlu çıkmış, yürümüş yürümüş. Nihayet rıhtımda içi mallarla dolu bir ticaret gemisi görmüş. O sırada bir grup tacir malları satın almak amacıyla gemiye çıkmış, istişare ediyorlarmış bir köşede. Birbirlerine demişler ki:

- Bugün dönelim, hiçbir şey almayalım. İyice değeri düşsün bu malların. Böylece ucuza satarlar. Gerçi mutlaka alacağız, ihtiyacımız var bu mallara ama elbirliğiyle ucuzlaştırırsak iyi kâr ederiz.

Uzaktan bunu işiten tacir oğlu yolunu değiştirmiş, geminin sahiplerine gelmiş. Gemideki tüm malları veresiye olarak yüz altına satın almış. Sonra malı başka bir kente taşıyacak bir tacir gibi göstermiş kendini.

Öteki tacirler bu haberi alınca malın ellerinden gitmesinden korkmuş, onun satın aldığı malı bin dirhem kâr bırakarak ondan satın almışılar.

Bizim tacir oğlu gemi sahiplerine parayı ödemiş, öteki tacirleri gemi sahiplerine havale etmiş, eldeki kârı alıp arkadaşlarına dönmüş ve kent kapısına şöyle yazmış: "Bir günün aklî bedeli, bin dirhemdir."

*** * ***

Dördüncü gün şehzadeye demişler ki:

- Haydi koş, kaza ve kaderinle çalış bize…

Şehzade yürüyerek kent kapısına varmış. Orada bir peykeye oturmuş. O bölgenin hükümdarı ölmüş, geriye ne çocuk ne de akraba bırakmış. Hükümdarın cenazesinde herkes bizimkinin önünden geçmiş. Bunca kederli insan arasında onun sükûneti herkesi şaşırtmış.

Kapıcı onu azarlamış:

- Sen kimsin alçak herif?... Bakıyorum hükümdarımızın ölümüne üzülmüyorsun; burada öylece duruyorsun?

Bu lâflardan sonra kapıdan kovmuş onu.

Kalabalık gidince şehzade tekrar gelmiş ve aynı yere oturmuş. Cemaat hükümdarı defnedip dönünce kapıcı onu yine görmüş, öfkeyle bağırmış:

- Bak, bak... Ben sana buraya oturmanı yasaklamadım mı?

Onu kıskıvrak yakalayan kapıcı durmamış, hapse atmış.

Ertesi gün kent halkı kimi başa geçireceklerini konuşmak üzere toplanmış. Ancak her biri tahta göz diktiği için anlaşamamışlar.

O zaman kapıdaki görevli demiş ki:

- Dün bizim kederimize katılmayan birini gördüm. Şu kapının yanında oturan o delikanlıya ne söylediysem cevap vermedi. Ben de kapıdan kovdum. Döndüğümde o yine orada oturuyordu. Onu casus sandığım için zindana attım.

Kentin ileri gelenleri adam salmış. Şehzadeyi getirmişler. Niye şehre geldiğini sormuşlar. O da anlatmış:

- Ben Feviran hükümdarının oğluyum. Babam ölünce kardeşim üstün çıktı bana. Ben de canımı kurtarmak için kaçtım. Nihayet bu ormana geldim.

Delikanlı kendisiyle ilgili şeyleri anlatırken kalabalık arasından evvelce onun babasının ülkesine gidip gelenler tanımaya başlamış onu; babasının iyiliklerini anlatarak övmüşler ve ayan takımı bu delikanlıyı hükümdar yapmış kente.

Memleket halkının bir âdeti varmış. Başlarına geçen hükümdarı beyaz bir file bindirip kent etrafında dolaştırırlarmış. Ona da bunu yapmışlar.

Delikanlı kent kapısına geldikte şöyle yazdırmış: "Çalışmak, güzellik ve akıl... Dünyada hayır ve şer olsun, insanın başına ne gelirse ancak ve ancak kader ve kaza iledir. Bu hakikat Tanrı'nın bana yaptığı ihsanda da açıkça görülmüştür."

Böylece yeni hükümdar, divanına gitmiş, tahtına kurulmuş, Eski arkadaşlarına adam göndermiş. Hepsine görev vermiş.

Akıllı tacir oğlunu vezir yapmış, rençber oğluna toprak vermiş, yakışıklı asilzadeye de epey mal verdikten sonra oradaki kadınların kalbini çalmasın diye sürgüne göndermiş. Sonra ülkesinin akıllı adamlarını toplamış ve bir nutuk çekmiş:

- Benim dostlarım, Tanrının, kendilerine lütfettiği kazancın ve hayrın ancak bir kaza ve kader ile gerçekleştiğini kesin olarak anladı. Sizin de bunu bilmenizi ve inanmanızı istiyorum. Ne güzellik, ne akıl ne de çalışmakla oldu bunlar. Kardeşim beni kovduğu zaman böyle bir tahta oturmak bir yana, doğru dürüst hayatımı kazanacağımdan dahi emin değildim. Hele burada olmak hiç aklıma gelmedi. Çünkü bu ülkede benden daha güzel, daha yakışıklı, daha akıllı, daha çalışkan kimseler gördüm.

O toplantıda yaşlı bir adam da varmış. Ayağa kalkıp demiş ki:

- Sen aklın ve hikmetin gerektirdiği sözü söylüyorsun. Seni buraya getiren aklının kemâli ve samimiyetidir. Hakkında zannettiğimiz hususlar hakikat oldu; sana bağladığımız ümitleri boşa çıkarmadın. Anlattığına inandık ve sana güvendik. Akıl ve ileri görüşlülük sayesinde hükümdarlığa lâyık oldun. Dünya ve ahirette en bahtiyar kişi, Tanrı'nın akıl ve basiret ihsan ettiği kişidir. Hükümdarımız vefat edince bize büyük bir lütufta bulunarak seni çıkardı karşımıza.

Sonra bir gezgin ihtiyar kalkmış ve demiş ki:

- Ben seyahatlerime başlamadan önce eşraf takımından birine hizmetçi idim. Dünyayı terk etme, zühde yönelme meyli doğdu bende ve o adamdan ayrıldım. O bana ücret olarak iki altın vermişti. Birini fakire vermek, diğerini kendime ayırmak istedim. Böylece çarşıya indim. Avcılardan biri çıktı karşıma. Elinde bir çift tavus kuşu vardı. Onunla pazarlığa oturdum. İki altından aşağı inmedi. Bir altına satması için uğraştımsa da kabul etmedi. Kendi kendime *"Birini alıp diğerini bıraksam..."* diye düşündüm ama sonra ekledim: *"Belki de o iki kuş bir çifttirler, erkek dişi... Onları ayırmış olurum, yazık!"* Onlara acıdım, iki altına satın aldım ikisinide.

Sonra düşündüm: *"Bunları bir yerleşim bölgesine salarsam bu açlık ve zafiyetle uçamazlar, mutlaka avlanırlar."*

Başlarına geleceklerden endişe ettiğim için insanlardan ve binalardan uzak, otu ve ağacı bol bir yere götürdüm kuşları; orada salıverdim. Uçtular ve meyveli bir ağacın üzerine kondular. Ağacın tepesine yerleşince bana teşekkür ettiler. Biri diğerine diyordu ki:

- Şu seyyah bizi belâdan kurtardı, ölümden döndük. Bize yakışan onu mükâfatlandırmaktır. Bu ağacın dibinde altın dolu bir çömlek var. Onu gösterelim de alsın, değil mi?

Ben aşağıdan seslendim:

- Siz tuzağı görmediniz ve yakalandınız. Böyle bir haldeyken kimsenin görmediği, gözlerden ırak bir hazineyi nasıl göstereceksiniz?

Kuşlar cevap verdi:

- İlâhî kaza vuku bulunca gözler başka yere çevrilir ve perdelenir. Evet, kaza bizi perdeledi tuzak esnasında. Fakat sen faydalanasın diye de bu hazineyi göstermişti evvelce bize...

Ben durmadım, kazdım, altın dolu çömleği çıkardım. Kuşların sıhhati, selameti için dua ettim ve şöyle dedim onlara:

- Tanrı'ya hamd olsun ki siz havada uçuyorken yerdekini gösterdi size ve bana haber verdiniz bu hazinenin yerini!

Kuşlar dedi ki:

- Ey akıllı adam!... Kaderin her şeye hâkim olduğunu ve kimsenin onu asla aşamayacağını bilmez misin?

İhtiyar hikâyesini şöyle toparladı:

İşte böyle sultanım... Size gördüğümü haber verdim. Eğer zât-ı âlîleri emrederlerse o serveti oradan çıkarır ve hazinelerine katarım.

Hükümdar cevap verdi.

- O senindir, hayrını gör!

Güvercin, Tilki ve Balıkçıl

Bu bölüm aklı kendisine değil başkasına fayda veren adamla ilgilidir.

Hükümdar, filozofa dedi ki:

- Bu hikâyeyi dinledim. Şimdi aklı kendisine değil başkasına fayda verenin hikâyesini anlat.

Filozof:

- Buna örnek güvercin, tilki ve balıkçıl hikâyesidir. Hükümdar:

- Nedir onların hikâyesi?

Filozof başladı anlatmaya:

Anlatırlar ki bir güvercin göğe uzanan upuzun bir hurma ağacının zirvesine yavrularmış. Tepedeki yuvaya çerçöp taşır lâkin ağaç yüksek olduğu için taşıma işi bin bir zahmetle gerçekleşirmiş. Güvercin aşağıdan yukarıya taşıma işini bitirince yumurtlar, yumurtasının üzerine tüner, cücükler çıkıp palazlanır, bu durumu bilen bir tilki yavruların yerinden kalkabilme çağı gelince ağacın dibine oturur: "Ya yanına çıkar, seni yerim yahut yavrunu atarsın!" diye tehdit yağdırırmış. Güvercin de yavrusunu çar naçar zorba tilkiye atarmış.

Gel zaman git zaman yine güvercinin iki yavrusu palazlanmış ve o sıralarda bir balıkçıl kuşu yerleşmiş hurmanın tepesine... Yeni gelen, güvercini mahzun bulunca soruvermiş:

- Ey güvercin niçin üzüntülüsün?

- Balıkçıl kardeş!... Başımda bir tilki belâsı var. Yavrularım palazlanınca beni tehdit ediyor, hurmanın dibinde bağırıyor. Ondan korkuyorum, yavrumu atıyorum.

- Bu sefer gelince ona de ki: "Sana yavrumu atmıyorum. Yanıma çık da gör tehlikeyi. Bunu becerebilirsen yine iki yavrumu yersin; ben de uçarım, kendimi kurtarırım."

Balıkçıl bu öğüdü verdikten sonra uçup gitmiş ve bir nehir kıyısına konmuş. Derken arsız tilki mutad veçhile hurmanın dibinde durmuş, tehdidini savurmuş.

Güvercin de balıkçılın cevabını vermiş.

Tilki hayretle sormuş:

- Kim öğretti bunu sana?

- Balıkçıl.

Tilki dönmüş, nehir kenarındaki balıkçılın yanına gelmiş ve sormuş:

- Balıkçıl kuşu!... Rüzgâr sağdan gelirse başını nereye koyarsın?

- Sola.

- Soldan gelirse?

- Sağıma yahut arkama.

- Rüzgâr her yönden gelirse?

- Kanatlarımın altına sokarım.

- Nasıl sokuyorsun o kocaman başı kanatlarının altına? Bunu başaracağına inanmıyorum.

- Evet, yaparım.

- Haydi yap öyleyse… Şunu da söyleyeyim; vallahi ey kuşlar topluluğu, Tanrı sizi bizden üstün kılmıştır. Bizim bir yılda anlayabildiğimizi bir lahzada anlıyor, bizim bin senede gittiğimiz yere siz bir anda varıyorsunuz. Soğuktan ve rüzgârdan korunmak için başınızı kanatlarınızın altına sokabiliyorsunuz. Bravo size!... Haydi sen ispatla bakalım, nasıl yapıyorsun bunu!

Balıkçıl derhal kanatlarım altına sokmuş gagasını.

Tilki "Fırsat bu fırsat!" deyip atılmış, boynunu kırmış kuşun. Şöyle söyleniyormuş:

- Ey kendine düşman kuş!... Güvercine akıl veriyorsun ama kendine faydan dokunmuyor; düşman kıskıvrak yakalıyor seni.

Bu sözlerden sonra kuşu öldürmüş ve yemiş.

Kitabın Sonu

Sohbet bu noktaya dayanınca hükümdar sustu, filozof ona şöyle dedi:

- Hükümdar!... Kaza ve kaderin yardımıyla gayet mesut bir şekilde, halkını da sevindirerek bin yıl yaşa!... Yedi iklime hükmet!... Her dileğine kavuş!... Sende olgunluk ve ağırbaşlılık zirvededir; ilmin tamdır. Sözün ve niyetin doğru, zekân parlaktır. Ne fikrinde, ne sözlerinde eğrilik ve kusur var. Sen cesaret ile esnekliği şahsında toplamışsın. Düşmanla karşılaştığında korkmaz, başına bir musibet geldiğinde çaresiz ve endişeli olmazsın.

Senin için bu eserde her işi en geniş şekilde açıkladım. Sorduğun sorulara cevap verdim, olanca samimiyetimi ortaya koydum. Aklı ve fikri doğru çalıştırma hususunda tüm kalbimi açtım sana. Bana olan hakkını ödemek için basiretim, zekâm ve tecrübemle hizmet ettim sana. Kitap sana sunduğum nasihat ve ibretlerin toplamından meydana geldi.

Ancak şu bilinmeli ki doğru yolu öneren, bu yolda yürüyenden daha şanslı ve kazançlı değildir. Öğüt veren de öğüt dinleyen kadar muhtaçtır öğüde…

İyiliği ve güzelliği öğreten, öğrenen kişiden daha yüce ve bahtiyar olmayabilir.

Bu anlattıklarımı düzgün anla ey hükümdar!

Tüm gücün ve eylemin asıl kaynağı yüce Tanrı'dır.